

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 18–19 травня 2017 року)

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2017

Андріч-Порохівська нині проживає в Бухаресті. На початку ХХІ ст. вона передала в Україну документи і матеріали про батька, які стали основою для створення Центрального державного архіву зарубіжної україніки. Перспективними, на думку автора, є дослідження про громадсько-політичну діяльність Гната Порохівського серед української еміграції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рендюк Т. Українська військова та політична еміграція в Румунії у міжвоєнний період: невідомі сторінки історії діаспори // Україна дипломатична. – 2011. – №. 12. – С. 936-954.
2. Власенко В. До історії ОУН в Румунії (за матеріалами архівно-слідчої справи Г. Порохівського) / В. Власенко, О. Сапсай // Сумська старовина. – 2015. – № XLVII. – С. 53-62.
3. Hnat Porohivski: asul ucrainean al Serviciului Special de Informații: publicații, documente, scrisori și fotografii / V. Guzun (editor). – Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2013. – 458 p.
4. Anchetat de Smerș: Asul SSI și liderul emigrației ucrainene din România în dosarele SBU / Vadim Guzun, Valeriy Vlasenko (Editori). – Cluj-Napoca Editura Argonaut, 2016. – 730 p.
5. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 5, спр. 26440, т. 1, 396 арк.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ПРАЦІ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ЇХ ДОТРИМАННЯ НА СУМЩИНІ.

Лобко Н.В.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права, теорії та історії держави та права
Сумського державного університету*

Початок ХХ століття для європейського континенту ознаменувався трагічними подіями. Загострення геополітичних протиріч між Німеччиною, Австро-Угорщиною з одного боку і Великобританією, Францією, Росією - з іншого, привели до першої в історії людства світової війни, що тривала протягом 1914-1918 років.

Історія Першої світової війни вивчена досить докладно, але все ще є чимало питань і проблем, які потребують дослідження. До таких тем можна віднести і становище військовополонених, зокрема, малодослідженим є питання формування правових засад використання праці військовополонених та забезпечення дотримання їх прав.

Слід зазначити, що думки про захист жертв війни висловлювалися давно. Так, Жан-Жак Руссо в опублікованому в 1762 р. трактаті «Про суспільний договір» зазначав,

що «війна — це відносини не між людьми, а між державами, і люди стають ворогами випадково, не як людські істоти і навіть не як громадяни, а як солдати...» . З солдатами потрібно воювати лише до тих пір, поки вони самі воюють, а як тільки вони склали зброю, «вони знов стають просто людьми», а значить, їх слід захищати. Ж.-Ж. Руссо створив основу для відмінності між військовослужбовцями діючої, воюючої армії — комбатантами, з одного боку, і громадянами держави противника, які не беруть участі у воєнних діях, — з іншого. Застосовувати силу можна лише проти комбатантів та лише до тих пір, поки вони чинять опір, оскільки солдат, який склав зброю, вже не є противником і підлягає захисту [1, 15].

На сьогоднішній день основними міжнародно-правовими документами, які надають статус військовополоненого категоріям осіб в умовах саме міжнародного конфлікту, є IV Гаазька конвенція про закони та звичаї сухопутної війни від 18 жовтня 1907 р. [2].

Розглянемо правовий статус військовополонених на території України на прикладі одного з земств Харківської губернії в 1915 - 1918 рр.

У роки Першої світової війни в російському полоні опинилося 2,2 - 2,3 млн. Чоловік. Більшість з них були піддані австро-угорського імператора, які потрапили в полон в 1914 і 1916 рр. в ході грандіозної Галицької битви і знаменитого Брусиловського прориву відповідно.

Перші військовополонені були розміщені в європейських губерніях Росії. У 1916-1917 рр. велика кількість німецьких і австро-угорських військовополонених перебувало і на території України [3;4].

У жовтні 1914 імператор Микола II затвердив «Положення про полонених» на підставі принципів Гаазької конвенції 1907 року. У Положенні було визначено правовий статус військовополонених, зазначалося, що з військовополоненими, «як з законними захисниками своєї батьківщини, слід звертатися людяно, а їх основні майнові та особисті права не повинні порушуватися».

Вже в перші місяці війни в зв'язку з мобілізацією населення в армію виникла гостра нестача робочих рук. Тому Рада міністрів Російської імперії приймає рішення про використання праці військовополонених. Протягом 1914 - 1915 рр. були розроблені та прийняті документи, які регулювали використання праці військовополонених в різних сферах господарської діяльності. Так, в жовтні 1914 р з'явилися Правила «Про порядок надання військовополонених для виконання казенних і громадських робіт в розпорядження заінтересованих в тому відомств» і Правила «Про допущення військовополонених на роботи з будівництва залізниць приватними товариствами». Ці

законодавчі акти подібні між собою. У них регламентується порядок залучення військовополонених до робіт відомствами, підприємствами, порядок передачі полонених від військового відомства іншим відомствам, підприємствам; необхідні умови утримання військовополонених.

Найбільший вплив на подальший розвиток країни мали 2 документа: Правила «Про відпустку військовополонених для робіт в приватних промислових підприємствах», ухвалені 17 березня 1915 року, а також Правила «Про відпустку військовополонених на сільськогосподарські роботи», які регламентували застосування праці полонених в сільському господарстві тилових губерній Російської імперії. Солдат і офіцерів, які потрапили в полон в зоні бойових дій, відправляли на збірні пункти, де проводили їх опитування, а потім через фронтові розподільні і пересильні станції (сортувальні пункти) направляли у внутрішні райони держави і розміщували в тимчасових і стаціонарних таборах.

Згідно з проектом правил допуску військовополонених до сільськогосподарських робіт на губернію відпускалося не більше 10 тис. чол. Сам процес розподілу військовополонених для робіт виглядав так. Ті, хто бажав отримати військовополонених, подавали заявки в земську управу, яка переправляла їх губернатору. Заявки, які отримали позитивний висновок губернатора, направляли далі - в створену при Головному управлінні Генерального штабу Особливу міжвідомчу комісію з розподілу військовополонених [5].

Партії військовополонених надходили в розпорядження земських управ, які повинні були визначати їх умови праці та розмір оплати. При цьому заборонялося залучати полонених для виснажливих робіт і робіт, що мають відношення до бойових дій і спрямованих проти їх держав.

До праці військовополонених залучали з осені 1914 року, але в масовому порядку - з 1915 р Часом максимально активного застосування праці військовополонених стали 1916 - 1917 р.

Військовополонені працювали протягом місяця 26 днів [6]. За свою працю вони отримували заробітну плату, яка спочатку була 8 руб. в місяць, а з осені 1916 р плата в Лебединському повіті становила 10 руб. в місяць. Ця сума ділилася на дві рівні частини. Половину отримував полонений на руки. Ще половину відраховували на утримання, охорону і постачання полонених необхідним одягом [7].

Наймачі несли повну відповідальність за поведінку і охорону військовополонених, які працюють у них. Крім того, вони повинні були забезпечити прийнятний рівень життя

полонених (постачання продовольством, одягом, медичною допомогою). Полоненим заборонялося відлучатися з місця робіт без письмової згоди господаря.

Передбачалися штрафи за погану роботу. Мали місце конфлікти військовополонених з наймачами. Відбувалися вони з вини з обох сторін. Роботодавці, бажаючи заощадити, не виконували зазначених вище правил з утримання військовополонених. Про це в Лебединську повітову земську управу писав агроном Н.С. Тищенко-Рубан: «Найбільшою проблемною стороною відносин господарів з військовополоненими є те, що облік робочих днів полонених ведеться господарем довільно. В результаті чого, судячи зі звітів господарів, у багатьох полонених зазначено не 26 робочих днів в місяць, а значно менше. Деякі полонені мені скаржилися, що їх обраховували» [8].

При вивченні архівних матеріалів Лебединської повітової земської управи виявляється багато інформації про відмову військовополонених від роботи. Досить часто полонені відмовлялися працювати, посилаючись на недоброякісність їжі. Так згідно з протоколами розслідування непокори військовополонених, вони хотіли м'ясо, сало, молоко [9].

Нерідко виникали конфлікти між військовополоненими і роботодавцями з приводу умов утримання: невидача білизни і платні, побої без причин, багато роботи [10]. Влада намагалася боротися з цією ситуацією, забираючи військовополонених у недобросовісних наймачів. Так, у власника Подоляк Г.Т. відібрали військовополонених за погане утримання. У звіт про умови проживання військовополонених у Подоляки Г. читаємо, що «полонені мали 1 пару білизни, сорочки старі, подерті. Годують їх пісним борщем з буряка без приправи, без сала, масла. Хліб гарний. Військовополонені заявили зі сльозами на очах, що їх дуже погано годуючи, м'яса не дають, половину частини заробітної плати не отримують. Б'ють.» [11].

У ряді випадків у виниклому конфлікті були винні самі військовополонені. Наймачі повідомляли, що полонені самовільно залишають роботи, ухиляються або зовсім відмовляються від роботи.

Військовополонені, яких направили в Лебединське земське ремісниче училище відмовилися працювати заявивши, що «вони не можуть працювати на військові потреби ворожої держави» [12]. Це училище виготовляло вози для військових потреб. Слід зазначити, що в даному випадку ті, хто відмовилися працювати мали рацію, тому що ст. VI Гаазької конвенції про військовополонених 1907 р забороняла використовувати полонених на будь-яких роботах, пов'язаних з військовими діями.

Поліцейському відомству доводилося приймати заходи впливу на військовополонених, які відмовлялися від виконання робіт. Для відновлення порядку проти таких полонених застосовували такі заходи як арешт від 3 до 7 діб.

Разом з тим Лебединська земська управа займалася не тільки примусом військовополонених до робіт. Але і стояла на сторожі їх законних інтересів. Міжнародні закони передбачали певні норми поведінки влади до цієї категорії осіб. Австрійські і німецькі піддані мали можливість отримувати листи і посилки від рідних, Так, серед архівних матеріалів зустрічаються звернення повітової управи до правління економій такого змісту: «Повітова управа просить контору оголосити військовополоненому Павлу Патлуц, що на його ім'я в управі отримано 19 руб. Для того щоб їх отримати, він повинен з'явитися в самий нетривалий час» [13]. Мали право військовополонені і на листування. Переписка військовополонених проходила через військову цензуру, яка попереджала повітові установи, про те що «величезна кількість відкритих листів військовополонених містять міжрядковий невидимий текст» [14].

Отже, становище військовополонених в роки Першої світової війни на українських землях у складі Російської імперії визначали норми міжнародного права та російського законодавства, які корегували у роки війни умови утримання в полоні. Зміст політики Росії щодо військовополонених під час Першої світової війни полягав у максимальному використанні праці військовополонених при мінімальних витратах на їх утримання, вони потерпали від голоду, побутової невлаштованості та знущань від наймачів. Хоча й зустрічалися поодинокі випадки захисту прав військовополонених повітовою управою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правовая защита жертв вооруженных конфликтов / [под ред. Ю. Л. Шевченко]. — М. : ГЭО-ТАР Медицина, 2000. — 164 с.
2. Laws and Customs of War on Land (Hague II); July 29, 1899 The Convention. - <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague02.htm>; Конвенция о законах и обычаях сухопутной войны. Гаага, 18 октября 1907 года. - <http://www.memo.ru/PRA W 0/hum/haag07-1.htm>
3. Рейнгард Нахтігаль. Дарницький табір військовополонених під час Першої світової війни / Рейнгард Нахтігаль // Український історичний журнал — 2010. — № 2. — С. 103-116.
4. Саранча В. Військовополонені Першої світової війни в Кременчуцькому гарнізоні / В. Саранча // Краєзнавство – 2011. — Ч. 4. — С. 84-92.
5. Державний архів Сумської області (далі ДАСО), ф. 251, оп. 2, спр. 9, арк. 19.

6. ДАСО, ф. 251, оп 2, спр. 9, арк. 46.
7. ДАСО, ф. 251, оп. 2, спр. 13, арк. 98.
8. ДАСО, ф. 251, оп. 2, спр. 9, арк. 350зв.
9. ДАСО, ф. 251, оп 2, спр. 11, арк. 11.
10. ДАСО, ф. 251, оп 2, спр. 16, арк. 536 – 536зв.
11. ДАСО, ф. 251. оп. 2, спр. 9, арк. 137-137зв.
12. ДАСО, ф. 251, оп 2, спр. 9, арк. 61.
13. ДАСО, ф. 251, оп. 2, спр. 13, арк. 136.
14. ДАСО, ф. 251, оп. 2, спр. 9, арк. 208.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЦ УНР В ЕМІГРАЦІЇ

Гончаренко Я. Ю.

Студентка I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Власенко В. М.

кандидат історичних наук, доцент, доцент секції історії кафедри КПТІДП ННІ права

Сумського державного університету

Нині в умовах гібридної війни особливої актуальності набуває вивчення досвіду забезпечення інформаційної безпеки в минулому. Однією із структур, яка уособлювала прагнення українців до незалежності був Державний Центр Української Народної Республіки (ДЦ УНР) на еміграції. Сьогодні важливо і цікаво дослідити діяльність уряду УНР у вигнанні. Актуальність даної проблеми в тому, що накопичений матеріал може бути використаний в сучасних умовах у боротьбі за цивілізоване сьогодення і майбутнє. Діяльність ДЦ УНР в означений період спиралася на індивідуальний вклад «першого покоління» емігрантів – фактично творців чи співтворців УНР – Симона Петлюри, Андрія Лівіцького та В'ячеслава Прокоповича.

Історіографія проблеми невелика. Це зумовлено тим, що нею займалися переважно представники української діаспори [1-2], а їх праці донедавна були невідомі не тільки широкому загалу читачів, але і науковцям. У незалежній Україні окремі аспекти досліджуваної проблеми, зокрема політичну діяльність міжвоєнної української еміграції, розкриті у працях В. Піскун [3], І. Срібняка [4], В. Трощинського [5]. Але питання про напрямки діяльності ДЦ УНР залишилося поза увагою дослідників. Мета автора – стисло охарактеризувати основні напрямки його діяльності.